

Лабунська Світлана Віталіївна,
д.е.н. доц. професор кафедри бухгалтерського обліку
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця
svetlana.lab@gmail.com

ЕФЕКТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ – КРОК ДО ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Сучасні умови та запити світового суспільно-економічного середовища передбачають формування нового концептуального підґрунтя розвитку людства, яке має визначатися основними пріоритетами інноваційного розвитку світової економіки на підставі формування науково-технологічних платформ, що забезпечують максимальне ефективне використання природничих, матеріально-технічних, фінансових, інтелектуальних та людських ресурсів задля розвитку продуктивних сил національних економічних систем. В контексті гармонійного входження у світовий економічний простір перед Україною стає задача забезпечення міжнародної конкурентоспроможності країни, яке повинне ґрунтуватися на використанні останніх наукових розробок, інноваційному підході до організації управлінських та виробничих процесів і конвергенції інтелектуального ресурсу за умов побудови партнерських відношень органів державного регулювання, та реального сектору економіки. Інноваційні зміни створюють в економічній системі так звану внутрішню енергію економічного росту [5]. Ці зміни порушують досягнуту збалансованість і рівновагу, проте створюють основи економічного зростання, переходу системи в новий якісний стан. В цьому сенсі узагальненим завданням управління інноваційною діяльністю є забезпечення переходу економічної системи до нового збалансованого стану.

Визначенню та подальшій розбудові концептуальних основ організації та функціонування системи управління витратами (СУВ) підприємства присвячені роботи таких видатних зарубіжних вчених як Візера Ф., Менгера К., Шумпетера Й., Аакера Д., Каплана Р. С. та Купера Р., Атіксона А., Портера М., Абалкіна Л. І., Краюхіна Г. О., Хотінської Г. І., Рубінштейна Є. І., та ін. Серед українських вчених слід відзначити вагомий внесок у розвиток теоретичних та практичних питань побудови концепції управління витратами підприємства, який зробили в своїх працях Голов С. Ф., Нападівська Л. В., Череп А. В., Козаченко Г. В., Сопко В. В., Гнилицька Л. В., Грещак М. Г., Турило А. М..

В дослідженні загальних проблем управління витратами Атамас П. Й. підкреслює, що управління витратами - це процес спрямований не на стримування витрат, а на їх скорочення [1]. Гордановська В. П. зазначає, що управління витратами полягає перед усім в певній диференціації витрат на підставі використаного ресурсу та співставленні їх з центрами споживання [2]. На думку Рубінштейна Є. І., процес мінімізації витрат підприємства є складовою частиною процесу управління витратами та загального процесу менеджменту підприємства в цілому [7]. Слід погодитися з позицією Козаченко Г. В., що основною метою управлінського впливу на об'єкт витрат є не стільки їх мінімізація та оптимізація у процесі господарської діяльності, скільки підвищення ефективності їх використання [3 с. 8], аналогічного підходу щодо мети управління притримується переважна більшість науковців.

Гришко Н.В. розглядаючи питання організації моделей систем управління витратами інноваційної діяльності (СУВІД) підкреслює відсутність серед науковців єдиного підходу до побудови моделей або хоча б то концепцій їх функціонування на рівні стратегічного менеджменту, в той самий час як питанням оперативного менеджменту управління витратами інноваційної діяльності присвячено велику кількість наукових розробок.

Автор притримується позиції, що найбільш обґрунтованою на стратегічному рівні є модель затратоутворюючих факторів, основними розробниками якої є Шерер Ф. [10], Купер Р. [9] Каплан Р. та Атіксон А. [8]. Ця

модель дозволяє узагальнено оцінити сукупність витрат, які спрямовані на забезпечення функціональних та структурних проявів СУВ та СУВІД, як її підсистеми. Саме структурна залежність суми витрат в стратегічному управлінні має відігравати визначальну роль, оскільки висвітлює залежність поточних та майбутніх витрат підприємства від ефективності їх попереднього (або запланованого на перспективу) використання та дію структурного важеля. Окрім того, розглянутий підхід дає можливість врахувати концептуальні засади побудови СУВІД, структурно розмежовуючи витрати згідно з визначеними пріоритетними функціональними проявами системи. При цьому сумарні витрати на функціонування системи мають дорівнювати загальним сумарним витратам за структурними підсистемами їх накопичення.

Соціально-економічним системам притаманні тенденції циклічності розвитку. Відзначаючи наявність як екзогенних так і ендегенних динамічних циклів в розвитку економічних систем більшість науковців зосереджуються саме на дії останніх. Бо використовуючи системний підхід в дослідженні економічних явищ та процесів саме суспільно-економічний уклад розглядається як система першого рівня, а всі інші системи, в межах його існування, мають більш глибокий ступінь ієрархії. Загальним об'єднуючим підґрунтям є визнання ендегенного характеру циклів розвитку та концентрація причинно-наслідкового зв'язку саме на внутрішній динаміці економічних систем будь-якого ієрархічного порядку.

У площині інноваційного розвитку найвищий рівень ієрархії, а отже визначальний вплив на внутрішню динаміку підпорядкованих економічних систем має національна інноваційна система (НІС). Аналіз статистичних індикаторів стану та розвитку вітчизняної НІС засвідчує, що незважаючи на прагнення України до втілення інноваційного типу розвитку економіки, інституціональне середовище не забезпечує достатніх стимулів та економічних важелів, щодо втілення інноваційних перетворень будь-якого типу на вітчизняних підприємствах, що також підтверджують рейтингові позиції

України щодо інноваційності економіки, наведені на рис 1., побудованому автором на підставі даних Світового Економічного Форуму [11].

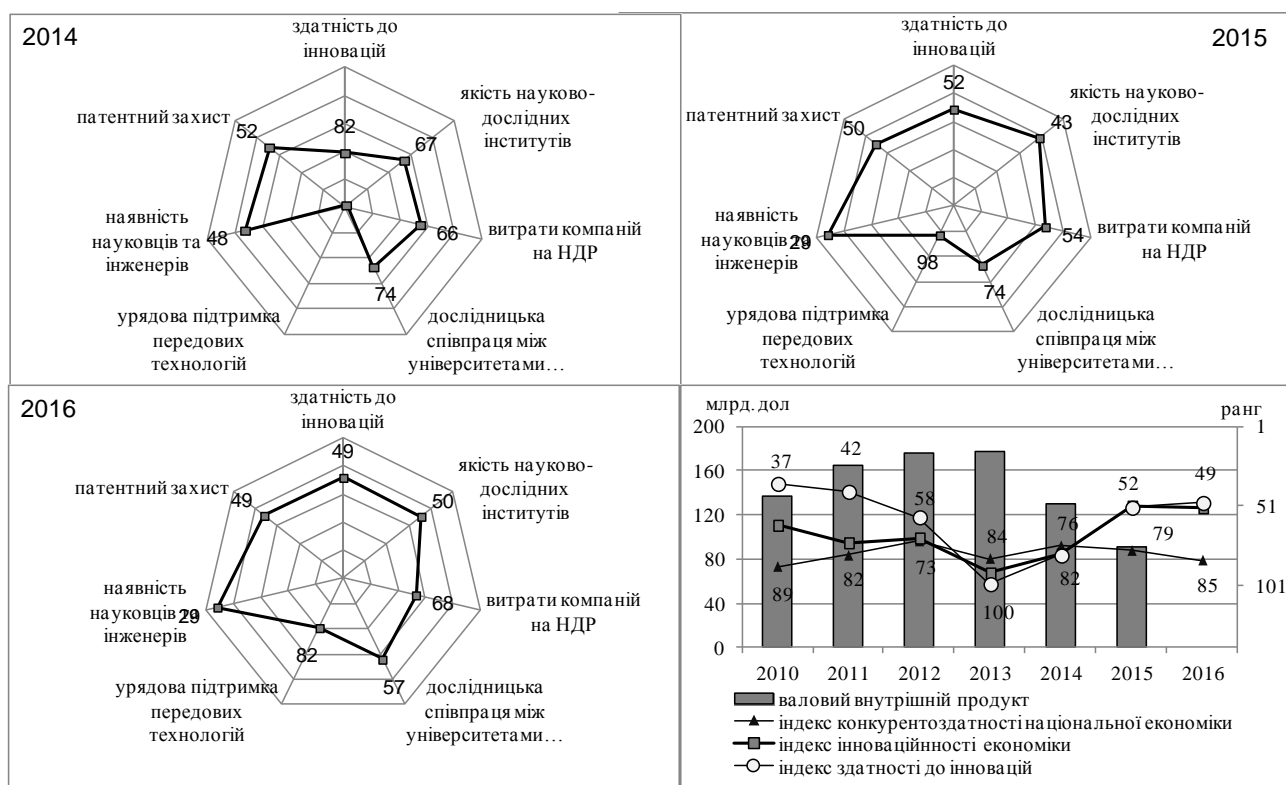

Рис. 1. Світові рейтинги України за інноваційними факторами конкурентоздатності економіки

Розмір площини наведених багатокутників, рис. 1. дозволяє зробити висновок щодо поступового збільшення інноваційності національної економіки, у 2016 році майже всі складові відповідного індексу мали позитивну динаміку, проте їх значення у порівнянні з характеристиками найбільш конкурентоздатних економік світу залишаються на рівні, що потребує подальшого підвищення. Серед факторів, що негативно впливають на конкурентоздатність економіки України на 2016 – 2017 роки експертами Світового Економічного Форуму [11, с. 350] відмічені: корупція (14%), політична нестабільність (13,2%), інфляція (11,9%), неефективна система

державного управління (11,4%), недостатність джерел фінансування (11,2%), незадовільна здатність до вправдження інновацій (1,6%).

За даними Державної статистичної Служби України у 2015 р. інноваційною діяльністю займалися 824 (у відносному виразі - 17,3%) промислових підприємств (для порівняння у 2014 р. – 16,1%; у 2011р. –16,2%, [6]. Незважаючи на позитивну динаміку зростання протягом 2008 – 2015 років частки підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, загальний рівень цього показника не досяг рівня 2000 – 2003 рр., а у 2014 р. знову спостерігалось скорочення, що обумовлено перед усім дією зовнішніх негативних факторів як то військовими діями та розривом зв'язків та руйнацією промисловості на тимчасово окупованих територіях, які за результатами дослідження в минулі роки було віднесено до промислово розвинутих та інноваційно активних регіонів. При цьому не слід відкидати відсутність послідовної інноваційної стратегії стимулювання та розвитку вітчизняної промисловості, яка спостерігалась протягом останніх десятиліть та особливо чітко простежується в останні роки. Так негативні тенденції структурного розвитку промислового виробництва в розрізі підвищення інноваційності та конкурентоспроможності вітчизняних підприємств простежуються під час аналізу абсолютного показника та темпів зміни обсягів реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції (рис. 2).

За даними Державної служби статистики України у 2015 році [6] питома вага підприємств, що впроваджували інновації зросла до 15,2%, проте за результатами інноваційної діяльності: впроваджено 1 217 видів нових інноваційних процесів (що на 30,2% менше за рівень попереднього та на 40,4% - 2010 року), впроваджено 3 136 (з яких 548 – нових виключно для ринку, 2588 – нових лише для підприємства) інноваційних видів продукції (що на 14,3% менше за рівень попереднього та на 30,2% більше за рівень 2010 року).

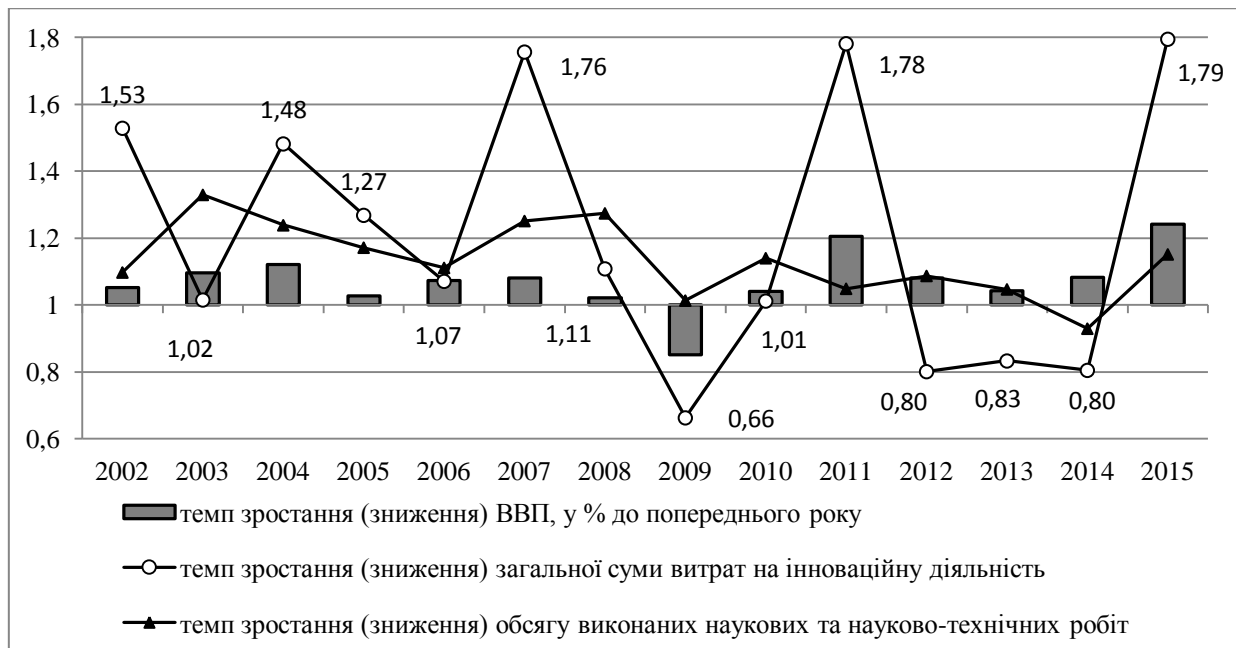

Рис. 2 Темпи зміни ВВП, витрат та результатів інноваційної діяльності.

Аналіз динаміки показника частки витрат на інноваційну діяльність у загальному обсязі ВВП (рис. 3), що саме характеризує наявний інноваційний потенціал країни, дозволяє зробити висновки про негативні тенденції втрачання економікою України конкурентних позицій на світових ринках протягом останніх п'яти років.

У 2015р. зафіксовано скорочення кількості підприємств, що реалізували інноваційну продукцію, до 570 суб'єктів господарювання, річні темпи такого зниження (62,98%) істотно випередили зменшення загальної кількості промислових підприємств (47,6%). Обсяг реалізованої інноваційної продукції (РІП) становив 23,1 млрд.грн., у т.ч. 10,8 млрд.грн (37,4%) - експортна продукції. Більшість підприємств (86,0%) реалізовувала інноваційну продукцію, нову не для ринку, а виключно для підприємства, загальною вартістю 15,8 млрд.грн. При цьому у 2015 р. питома вага РІП в обсязі промислової скоротилася до рекордного з 2000 р. значення – 1,4%, зменшившись з попереднього року в 1,79 рази, з 2000 – в 6,7 рази.

У регіональному розрізі найбільше було реалізовано інноваційної продукції підприємствами Полтавської (25,4%), Сумської (10,1%), Харківської (10,1%), м. Києва (6,8%) та Дніпропетровської областей (6,1%), для порівняння

– у 2014 р. відповідний рейтинг очолювали підприємства Донецької (19,9%), Запорізької (13,7%), Харківської (11,9%), Полтавської (8,4%), Сумської (7,6%) областей. При цьому найбільша кількість підприємств, що реалізували інноваційну продукцію, була зафіксована у Харківській (66 підприємств, що становить 16% від загальної кількості промислових підприємств), м. Київ (64 та 13%), Львівській (44 та 13%), Запорізькій (42 та 18%) та Дніпропетровській (34 та 7%) областях, для порівняння – у 2014 р. відповідно у Харківській (102 підприємства та 12%), м. Київ (88 та 11%), Львівській (70 та 9%), Івано-Франківській (64 та 15%) та Запорізькій (63 та 13%) областях.

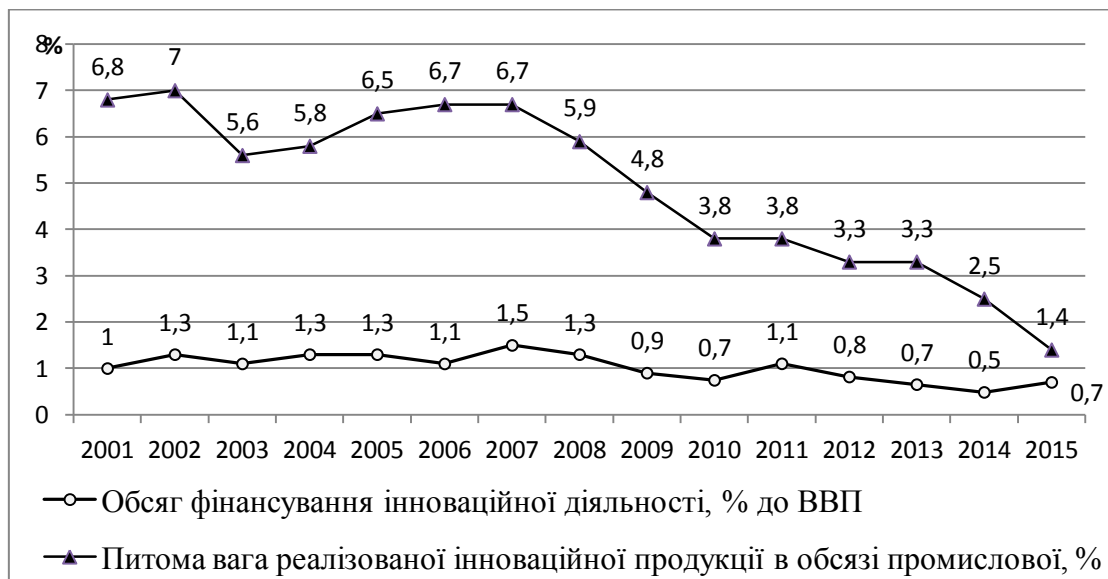

Рис. 3 Динаміка витрат та результатів інноваційної діяльності.

Розподіл обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності, наведено у табл. 1. Збільшення загальної суми витрат на інноваційну діяльність у 2015 р. характеризувалося також суттєвою зміною структури джерел фінансування (рис. 4). З державного бюджету у 2015 р. направлено на інноваційну діяльність у 6,25 раз менше коштів у порівнянні з попереднім роком, кошти іноземних інвесторів скоротились у 2,36 рази, обсяг власних коштів підприємств, витрачених на інноваційну діяльність, збільшився у 2,05 рази, досягнувши 13 427 млн. грн. та частки у 97% від загальної суми витрат. У структурі витрат

Таблиця 1

Розподіл обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності

Напрямок інноваційних витрат	2005		2006		2007		2008		2009			
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%		
Усього	5751,6	100	6160,0	100	10821,0	100	11994,2	100	7949,9	100		
дослідження і розробки	612,3	10,65	992,9	16,12	986,5	9,12	1243,6	10,37	846,7	10,65		
придбання нових технологій / інших зовнішніх знань	243,4	4,23	159,5	2,59	328,4	3,03	421,8	3,52	115,9	1,46		
виробниче проектування	991,7	17,24	954,7	15,50	–	–	–	–	–	–		
придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	3149,6	54,76	3489,2	56,64	7441,2	68,77	7644,8	63,74	4974,7	62,58		
інші	754,6	13,12	563,7	9,15	2064,9	19,08	2664,0	22,21	2012,6	25,32		
Напрямок інноваційних витрат	2010		2011		2012		2013		2014		2015	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Усього	8045,5	100	14333,9	100	11480,6	100	9562,6	100	7695,9	100	13813,7	100
дослідження і розробки	996,4	12,38	1079,9	7,53	1196,3	10,42	1638,4	17,13	1754,6	22,80	2039,5	14,76
придбання інших зовнішніх знань	141,6	1,76	324,7	2,27	47,0	0,41	87,0	0,91	47,2	0,61	84,9	0,61
придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	5051,7	62,79	10489,1	73,18	8051,8	70,13	5546,3	58,00	5115,3	66,47	11141,3	80,65
інші	1855,8	23,07	2440,2	17,02	2185,5	19,04	2290,9	23,96	778,8	10,12	548	3,97

на виконання наукових та науково-технічних робіт власними силами підприємств домінують витрати на оплату праці (у 2015 р. - 44,8%), матеріальні витрати, капітальні та інші витрати складають 28,4%, 2,8% та 24,0% відповідно.

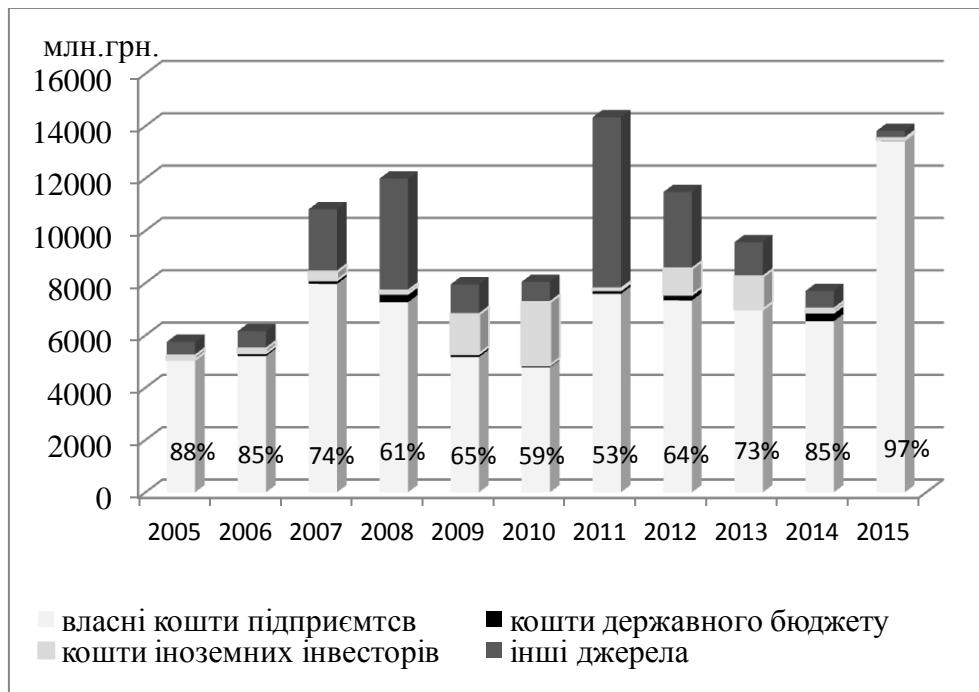

Рис. 4. Динаміка витрат на інноваційну діяльність за джерелами фінансування

Таким чином, власні кошти підприємств в Україні стали майже єдиним джерелом фінансування інноваційної діяльності, а тому, саме ефективність управління витратами, що спрямовані на забезпечення інноваційної діяльності, в загальній системі управління господарчою діяльністю підприємства, є першочерговою задачею.

Впровадження та управління інноваційною діяльністю підприємства полягає перш за все у визначенні напрямку інноваційного розвитку суб'єкта, що базується на обранні виду інноваційних впроваджень на підставі його інноваційної спроможності, з урахуванням загальної цілі інноваційної діяльності за обраним горизонтом управлінського впливу, бізнес-планах підприємства, щодо здійснення інших видів господарської діяльності та

формуванні загального портфелю інноваційних проектів, які можуть бути реалізовані у періоді.

Управління інноваційною діяльністю на проектній основі, дозволяє погодити стратегічні та оперативні цілі в межах інноваційного процесу та між ІД та іншими видами господарської діяльності підприємства. Окрім того, інноваційний проект в своїй основі несе прямі ознаки організації різомічного підходу до управління об'єктами впливу, зокрема витратами діяльності, та «вбудовує» їх на рівні операційного менеджменту в загальну СУВІД, яка, на нашу думку, має бути побудована за лінійно-ієрархічним принципом здійснення управлінського впливу з боку системи управління інноваційною діяльністю (СУІД) та загальної системи менеджменту, що обумовлює когерентний розвиток систем та забезпечує максимальну ефективність споживання витрат інноваційної діяльності.

Зазначимо, що обрання напрямку інноваційного розвитку передбачає перш за все обрання виду інноваційних впроваджень, за якими на підприємстві формується портфель інноваційних проектів. Відбір та реалізація таких проектів має здійснюватися на основі розробки та аналізу сценаріїв, щодо умов та результатів їх комерціалізації в межах використання єдиних методів управління в системі СУІД та її підсистемі СУВІД з врахуванням специфіки діяльності підприємства. Процес відбору сценаріїв та визначення загального обсягу інноваційних витрат у періоді візуалізовано на рис. 5.

Забезпечення вимог відбору інноваційних проектів до впровадження та визначення загального обсягу витрат в періоді, реалізується шляхом послідовного застосування решіток відбору за основними блоками процесу (рис.5). Основним завданням підприємства під час здійснення процесів, що означені в першому блоці є обрання виду інновацій та формування портфелю інноваційних проектів за кожним окремим видом інновацій, які можуть бути запровадженні виходячи з оцінки та аналізу:.

напрямків, цілей та показників ефективності інноваційної діяльності, виходячи з аналізу зовнішніх факторів (конкурентне середовище, наявність

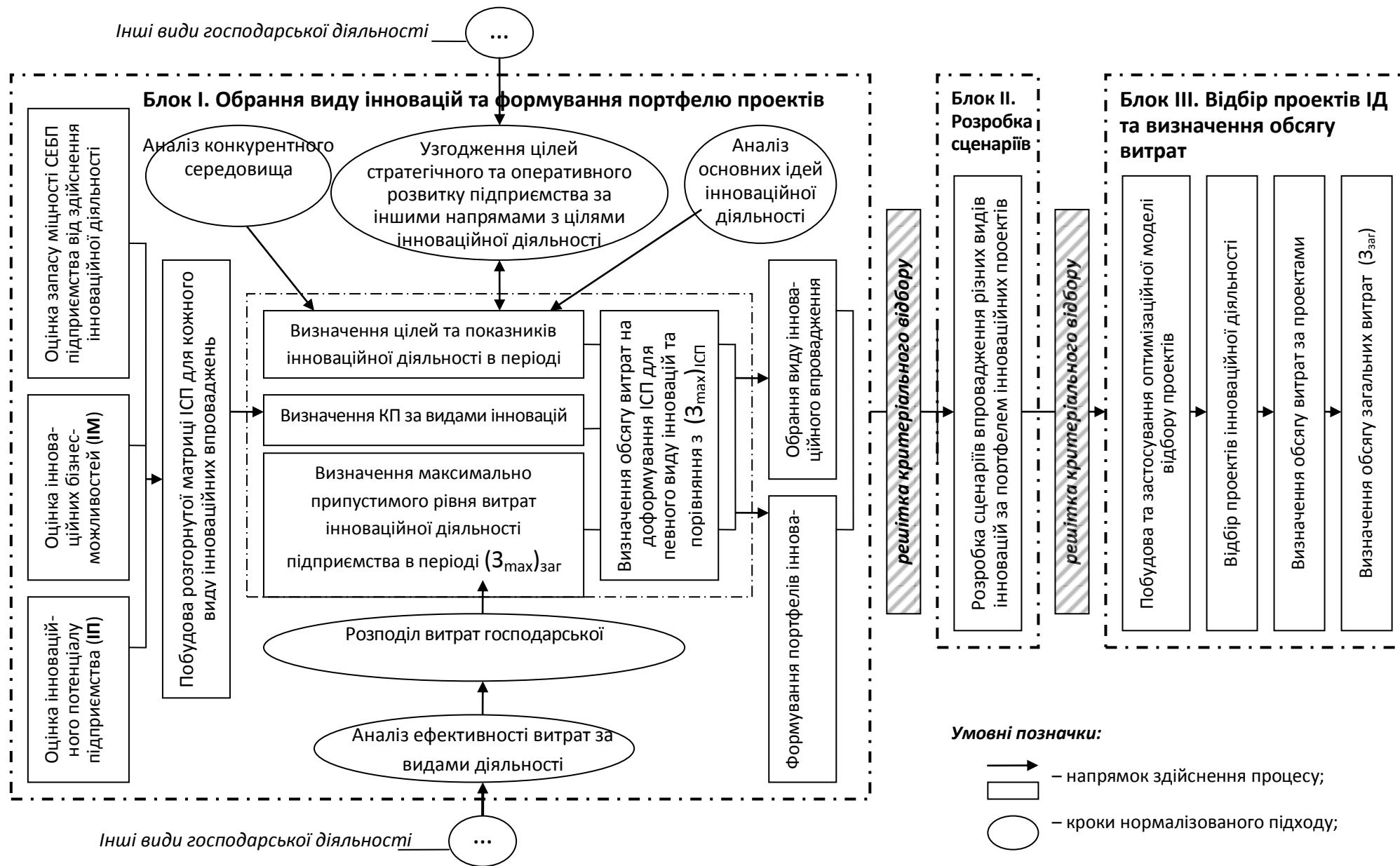

Рис. 6.1. Схема процесу визначення обсягу витрат інноваційної діяльності в рамках проектного управління

сформованих інноваційних ідей (за авторським визначенням: «ідейнісні інновації»), тобто інновації які не досягли стадії інноваційного продукту (товару)), наявні на ринку інноваційні продукти) та загальних цілей господарчої діяльності підприємства у періоді;

рівня інноваційної спроможності підприємства (ІСП), що сформований в попередньому періоді [5];

максимально припустимого обсягу витрат, можливого для суб'єкту господарювання, виходячи з розподілу витрат в загальній предметно-орієнтованій системі управління витратами підприємства з урахуванням потреб інших видів діяльності.

Забезпечення виконання поставлених задач відбувається за рахунок застосування решітки відбору множини показників, що характеризують реалізації функцій управління, що спрямовані на перевід відповідних характеристик системи інноваційної діяльності у новий стан за результатами впровадження інновацій.

Формально загальний процес відбору інноваційних впроваджень (Блок 1, рис. 5) може бути описано у вигляді кортежу:

$$U \times \{ \tilde{\eta}_0 : (K_0, E_0, N_0, \Omega_0) \} \rightarrow P_1 \rightarrow \{ \tilde{\eta}_1 : (K_1, E_1, N_1, \Omega_1) \} \quad (1)$$

де U - сукупність функціонального впливу з боку предметно-орієнтованих управлінських систем підприємства, спрямованого на множину об'єктів, який обумовлює динамічну реакцію та переведення об'єктів у новий стан наприкінці періоду;

P_1 - решітка відбору параметрів, що характеризують новий стан підприємства;

$\tilde{\eta}_0, \tilde{\eta}_1$ -характеристика, яка відображає множину станів предметно-орієнтованої площини управлінського впливу у початок та кінець періоду;

$K_{0,1}$ – показники предметно-орієнтованої площини, які можуть бути однозначно достовірно оцінені на підставі даних звітності підприємства та відібрано на підставі когнітивного підходу, систематизація яких відбувається за допомогою обробки результатів експертного аналізу групи досвідчених фахівців, на початок та кінець періоду, відповідно ;

N_0, N_1 - показники предметно-орієнтованої площини, які можуть бути однозначно достовірно оцінені на підставі даних звітності підприємства та відібрано на підставі нормалізованого (формалізованого за методикою) відбору на початок та кінець періоду, відповідно;

$E_{0,1}$ - показники , які містять вербальні характеристики стану системи та можуть бути включені до площини розгляду, на підставі використання методів нечіткої логіки початок та кінець періоду, відповідно;

$\Omega_{0,1}$ – рівень впливу випадкових ~~не~~прогнозованих факторів загроз зовнішнього та внутрішнього середовища на початок та кінець періоду, відповідно.

В процесі здійснення кроків відбору першого блоку (рис. 5) методи оцінки показників для включення в решітку відбору суттєво різняться. За авторським розумінням їх доцільно розділити на чотири групи: E,K,N, Ω .

До множини K (формула 1) віднесено показники визначення максимально припустимого для певного підприємства обсягу витрат та рівня витрат, що залежать як від загальних показників ефективності використання витрат за видами діяльності, так і від конкретних цілей господарської діяльності, що стоять у періоді а також від суб'єктивного розуміння політики й перспектив ІД з боку топ-менеджменту.

Іншу групу факторів, в моделі (1) віднесено до множини E, що формують площину відбору, нечітко визначається або зовсім не підпадає під математичний опис та може бути сформована лише методами експертно-вербальної оцінки. Це стосується оцінки узгодження напрямків та видів ІД з іншими цілями підприємства , наявності інноваційних ідей для визначення напрямку інноваційного розвитку, наявності на ринку інноваційних продуктів, які можливо реалізувати конкретному підприємству, тощо. Така множина формується за конкретними, узгодженими в часі, потребами підприємства та не може бути строго формалізована.

Третя група факторів Ω може бути узагальнено оцінена тільки за результатами їх прояву, не є прогнозованою, визначається в процесі прояву та має вирішальне значення для формування загального резерву витрат спрямованих на подолання дії таких факторів у майбутніх періодах.

Четверта група показників, які формують предметно-об'єктну площину управлінського впливу та характеризують рівень ІСП.

Зазначимо, що кінцевим кроком процесів, які узагальнено на рис. 5., є процес визначення загального обсягу витрат які має акумулювати підприємство для впровадження кожного з видів інновацій за оцінками його ІСП, які різняться залежно від обраного виду (рис.6).

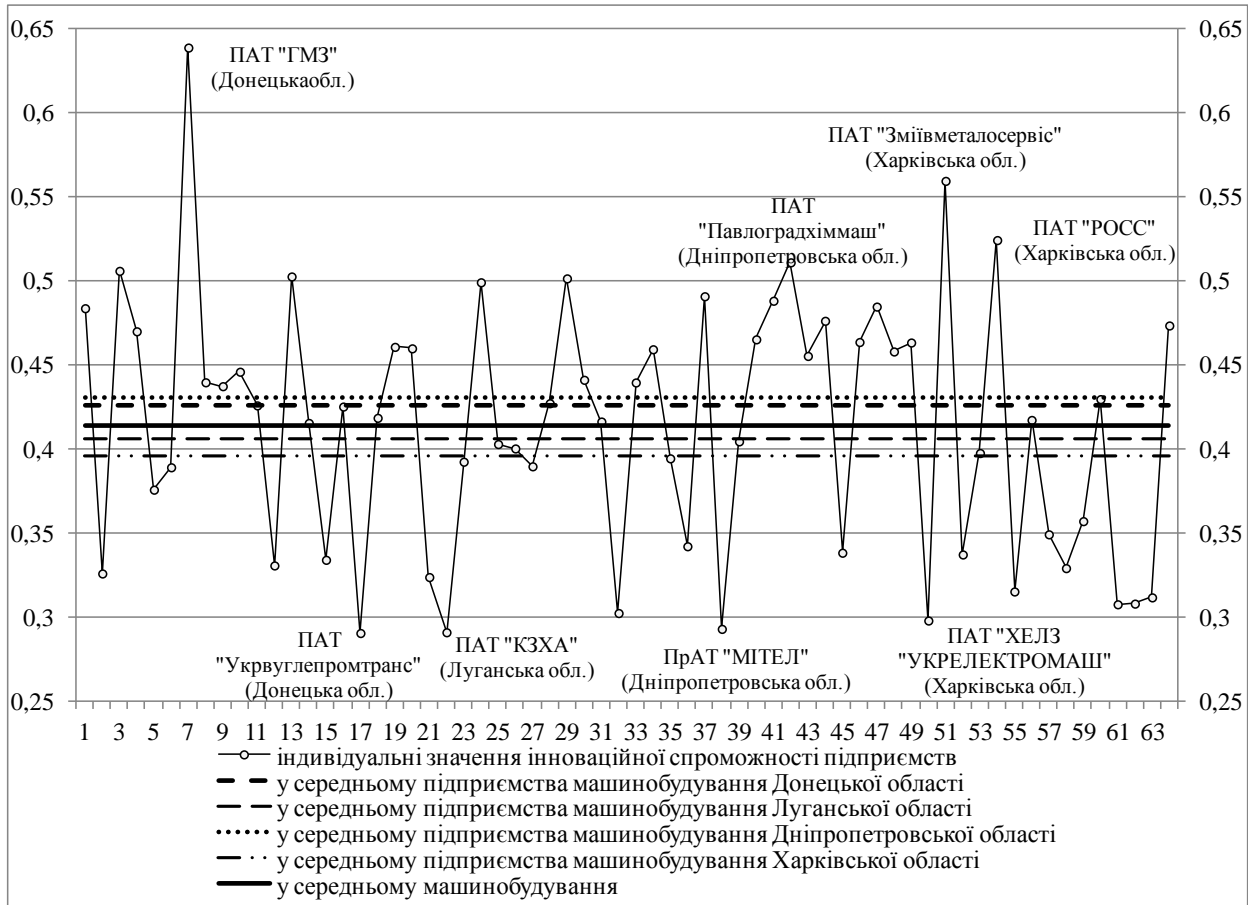

Рис. 6.Графік значень інтегрального показника ІСП щодо продуктових інновацій підприємств машинобудівної галузі

Для визначення та співставлення ІСП за окремими видами інновацій пропонується використання згорнутої або для більш детального аналізу, розгорнутої матриці оцінки ІСП . Формалізація згорнутого та розгорнутого ІСП залежно від обраного виду інноваційних перетворень надана в формулах 2 та 3 відповідно.

$$Місп = \begin{pmatrix} ІСП_{прод} \\ ІСП_{пр} \\ ІСП_{ор} \\ ІСП_{мар} \end{pmatrix} \quad (2),$$

де Місп - згорнута матриця показників ІСП за видами інновацій;

ІСП_{прод}...ІСП_{мар}- показники рівня інноваційної спроможності окремого підприємства за процесними, продуктовими, організаційними та маркетинговими інноваціями, відповідно.

$$M_{ісп} = \begin{pmatrix} ІП_{прод} & ІП_{пр} & ІП_{ор} & ІП_{мар} \\ ІМ_{прод} & ІМ_{пр} & ІМ_{ор} & ІМ_{мар} \\ ЗМ_{прод} & ЗМ_{пр} & ЗМ_{ор} & ЗМ_{мар} \end{pmatrix} \quad (3),$$

де ІП_{прод}...ІП_{мар}- ознаки рівня інноваційного потенціалу за продуктовими, процесними, організаційними та маркетинговими інноваціями, відповідно;

ІМ_{прод} -ІМ_{мар} – ознаки рівня інноваційних можливостей за продуктовими, процесними, організаційними та маркетинговими інноваціями, відповідно;

ЗМ_{прод}...ЗМ_{мар}- ознаки рівня запасу міцності СЕБП за продуктовими, процесними, організаційними та маркетинговими інноваціями, відповідно.

Таким чином враховуючи, множину показників K_0 , підприємство може обрати бажаний для себе напрямок інноваційного розвитку за видами інновацій. Формування портфелю інноваційних проектів має відбуватися за кожним окремим видом інновацій. Сценарне моделювання їх впровадження та розподіл витрат, що підприємство планує виділити в межах загальної системи управління витратами має відбуватися із застосуванням критеріальної решітки відбору яка базується на врахуванні обмеження інноваційних проектів спрямованих до портфелю.

Загальним критерієм відбору є припущення (4), що загальний обсяг прямих несистемних (проектних) та системних витрат, пов'язаних з додатковими витратами на підтримку або збільшення ІСП, в розрізі його складових, на рівні, припустимому для підприємства, має бути не більше загального планового рівня витрат ІД в періоді.

$$\sum_{n=1}^{\infty} Z_{пр} + \sum_{n=1}^{\infty} Z_{ісп} \leq Z_{макс} \quad (4)$$

де $Z_{пр}$ - прямі проектні витрати в періоді;

$Z_{ісп}$ - витрати на доформування ІСП за певним видом інновацій;

n- окремий інноваційний проект.

За результатами критеріального відбору інноваційних проектів , після проходження через 1 решітку відбору (рис. 5), здійснюється моделювання сценаріїв впровадження проектів з метою організації ефективного управління останніми, Блок 2, рис 5.

Третій блок процесу, рис.5.- визначення витрат інноваційної діяльності у періоді полягає в узагальненні повних витрат за обраними проектами, кінцевому(уточненому) визначенні системних витрат та включені до складу витрат альтернативних витрат, пов'язаних з втраченими можливостями внаслідок фільтраційного процесу відбору інноваційних проектів. При цьому зазначимо, що загальна сума витрат в СУІД може бути скоригована на прибутки, які виникають внаслідок накопичення досвіду ІД підприємством за рахунок визнання внутрішньо генерованого гудвілу у складі активів підприємства.

Отже, структуризація процесу відбору виду інноваційних впроваджень, формування портфелю інноваційних проектів та визначення обсягів й напрямків витрат інноваційної діяльності має відбуватися з врахуванням критеріальних решіток відбору, що забезпечує переведення характеристик загального стану СУІД на рівень визначений підприємством як бажаний, за результатами впровадження певних інноваційних проектів в періоді.

Застосування запропонованого процесу визначення доцільного обсягу витрат підвищує ефективність проектного управління інноваційною діяльністю та надає основи для створення платформи сталої конкурентоспроможності підприємства.

Перелік використаних джерел

1. Атамас П. Й. Управлінський облік: навч. посібник / П. Атамас. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 440 с.
2. Гордановська В. Зниження собівартості продукції в умовах інтенсифікації виробництва: монографія / В. П. Гордановська. – К.: Техніка, 1990. – 117 с.
3. Козаченко Г. В. Управління затратами підприємства: монографія / Г. В. Козаченко, Ю. С. Погорєлов, Л. Ю. Хлап'юнов – К.: Лібра, 2007. – 320 с.
4. Лабунська С.В. Підходи до побудови системи управління витратами інноваційної діяльності підприємства// Економічний аналіз-Вид..Тернопіль.-2011 Вип (Частина1)-С.189-193
5. Лабунська С. В. Управління витратами інноваційної діяльності підприємства: методологія та практика: монографія / С.В.Лабунська – Х.: ВД «ИНЖЕК», 2014. – 352с.
6. Наукова та інноваційна діяльність України: статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2016. – 258 с.
7. Рубинштейн Е. И. Управление затратами / Е. И. Рубинштейн. – Сургут: Изд-во СурГУ, 2004. – 149с
8. Atkinson A. Management Accounting: Information for Decision Making and Strategy Execution / A. Atkinson, A. Anthony, R. S. Kaplan, E. M. Matsumura, S. Mark. – N.Y.: Pearson Education, 2011. – 552 p.
9. Cooper R. Design of Cost Management Systems / R. Cooper, R. S. Kaplan [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cert.org/cooper.pdf>
10. Peck M. J. The Weapons Acquisition Process: An Economic Analysis / M. J. Peck, F. M. Scherer [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cert.org/archive/pdf/peck.pdf>
11. The Global Competitiveness Report 2016–2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global.pdf